

**ÇAĞDAŞ
SOSYOLOJİ
KURAMLARI**

KISA ÖZET

SOS301U

1. Ünite – Sanayi Sonrası Toplum : Daniel Bell

İçinde bulunduğumuz çağın, tanık olduğumuz toplumsal değişimin niteliklerini belirlemek oldukça zor görünmektedir. Bugünden geçmişe baktığımızda sosyolojinin ortaya çıkmasına neden olan sanayi devrimi ve sanayi toplumunun yarattığı dönüşümleri anlamak için sosyolojinin kurucu isimlerinin sosyoloji teorilerini anlamaya ve yorumlamaya çabalarken eksikliklerini ve eleştirilebilecek yanlarını tespit edebilmek kimi zaman eğlenceli bir uğraş haline de gelebilmektedir. Öte yandan kurucu sosyologların en önemli özellikleri içinden geçtikleri olağanüstü değişim ve dönüşüm dönemine karşın bugüne dek kalıcılığını koruyabilen çalışmalar ortaya koyabilmiş olmalarıdır. Zamana karşı direnen klasikleşmiş çalışmaların odak noktası ise sanayi devriminin ortaya çıkardığı sanayi toplumunun neden olduğu toplumsal değişimlerdir.

DANIEL BELL'İN SOSYOLOJİSİ

Daniel Bell'in sosyolojisinin temel amacı "kuramdan çok toplumsal çözümlemeye"(Poloma, 1993, s. 323) ağırlık vermesidir. Çağdaşları gibi Bell de büyük toplumsal sorunların çözümü için öngörülerde ve önerilerde bulunma eğiliminde olan bir sosyologdur. Sosyolojide varolan bir eğilimi Yaklaşımı temsil eden bu tarz *toplumsal önkestirim (social forecasting)* olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal önkestirim, klasik sosyoloji perspektifinin bir parçası olan, makro kuramsal perspektif ile günümüz koşullarını dile getiren, yenilenmiş "uygun" ve "kullanışlı" bir sosyoloji ilgisini harmanlar (Poloma, 1993, s. 324).

Bell toplumsal olayların ve olguların tahmin edilmesiyle önkestirimi birbirinden ayırır. Ona göre tahmin olayların sonuçları ile ilgilenirken, toplumsal önkestirim tarihsel eğilimler dizgesinin olasılıklarının ana hatlarını çıkarmaya çalışır (Poloma, 1993, s. 324). Daniel Bell için sosyolojik kuram, toplumsal yapı içindeki kalıpları (*patterns*) ve bu yapının söz konusu olduğu değişimleri tanımlamakla yükümlüdür. Kuram, toplumsal eğilimleri önkestirebilecek kapasitede olmalıdır. Bell, 1950'lerde ortaya çıkıp R. Aron ve J. K. Galbraith gibi önemli isimler tarafından benimsenen *yakınlaşma (convergence)* teorisinin önde gelen temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yakınlaşma teorisine göre toplumsal organizasyonların teknik ve ekonomik zorunlulukları toplumsal yapının biçimlenmesinde siyasal ideolojilerden çok daha etkilidir.

Daniel Bell sosyolojinin belli oranda geleceğe dönük çıkarımlarda bulunmasının sosyal bilimsel, olgusal temelleri olması gerektiğini ve geleceğe dönük dayanaksız çıkarımlardan ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Sosyoloji teorileri içerisinde Bell'i belli bir yere oturtmak gerekirse, geliştirmeye çalıştığı sanayi sonrası toplum kavramında ve kapitalizmin kültürel çelişkileri tezinde yapısal işlevselcilik ve çatışmacı yapısalcılığın bir karışımı (olarak karşımıza çıkmaktadır. Bell, *Kapitalizmin Kültürel Çelişkileri* adlı eserinde Batı uluslarının toplumsal yapılarının ve kültürel formasyonlarının evrimini ele almış ve üretim ve tüketim alanları arasında bir ayrışma olduğunu ileri sürmüştür. Bell'e göre üretim ve tüketimin temel değerleri farklıdır. Üretim çalışma etiğine ve tatminin ertelenmesi ilkesine dayanırken tüketim **hedonizme** (hazcılığa) ve kişisel tatmine dayanır.

İdeolojinin Sonu Tezi

Daniel Bell'e göre ideoloji seküler bir dindir: hayatın tüm yönlerini dönüştürmeye çabalayan, "tutkuyla aşılabilir" bir düşünce setidir. Ancak Bell'e göre bu konuda din çok daha etkilidir; çünkü insanlara ölüm gibi varoluşun temel zorunluluklarıyla başa çıkmada yardımcı olabilir. 19. yüzyılın siyasal ideolojileri iki önemli alanda ittifak yapmıştır: bujuvazi tarafından yeterince tanınmayan statülerini pekiştirmeye çalışan yükselen entelektüel sınıf ve ilerlemeyi ölçebilen ve gösterebilen bilimin pozitif değerleri. Ancak Bell bugün ideolojilerin bittiğini vurgular. Bunun üç nedeni vardır:

- 1) Sosyalist rejimlerin kendi halklarına karşı uyguladıkları şiddet içerikli baskılar,

- 2) Kapitalist pazarın en olumsuz etkilerinin iyileştirilmesi ve refah devletinin ortaya çıkışı
- 3) İnsan doğasının mükemmel olduğunu vurgulayan romantik felsefelerin yerine insanlığın

varoluşuna Stoacı yaklaşan yeni felsefelerin ortaya çıkışı (Waters,1996, s. 79). Bell zaman içerisinde radikal bütün ideolojilerin ve destekleyicilerinin inandırıcılıklarını ve ikna güçlerini yitirdiklerini düşünmektedir. Daniel Bell bu nedenle “ideolojinin sonu” tezinin öncülerinden biri olarak bilinir. Bu teze göre kapitalizmin doğasındaki büyük değişimler (sermaye sahipliğinin dağılımı, işçi sınıfının siyasete dahil olması, refah devletinin büyümesi gibi önemli değişimler) sağ ve sol arasındaki eski çatışmanın gücünü azaltmıştır.

“SANAYİ SONRASI TOPLUM” KAVRAMI

Her ne kadar *sanayi sonrası toplum* veya *post-endüstriyel toplum* kavramı Daniel Bell (1919-2011) ile özdeşleştirilmiş olsa da aslında bu kavramın ilk kullanımı 1914'te Coomaraswamy ve Petty'nin *Endüstri Ötesi Denemeleri (Essays in Post Industrialism)* makalelerinde kullanılmıştır. Sonrasında 1958'de David Riesman “endüstri ötesi toplumu” “boş zaman toplumu” olarak adlandırmış ve ancak 1959'da Daniel Bell bu kavramı bir dizi konferansta kullanmıştır. Sanayi sonrası toplum fikri, kendi ifadesiyle, gelecekte belli bir zamanda sanayi sonrası toplumun ortaya çıkacağına dair bir tahmin değildir; aksine, ortaya çıkmakta olan özellikler üzerinde temellenen bir spekülatif kurgudur.

Sanayi sonrası topluma ilişkin temel özellikleri içeren, bütün toplumları dikkate almayan bir çerçevesi vardır. Buna göre sanayi sonrası toplum kavramı “özel veya somut bir toplumun tasviri değil, analitik bir kurgudur. Bu kavram, gelişmiş Batı toplumlarındaki sosyal tabakalaşma yapısı ve toplumsal düzenin yeni eksenlerini tanımlayan bir paradigma ve toplumsal çerçevedir. Toplumsal yapılar bir gecede dönüşmezler ve tam bir devrimin gerçekleşmesi çoğu kez yüzyıllık bir dönemi alır” Bell'in temel ilgisi ise post-endüstriyel toplumdur ve post-endüstriyel toplumu analiz edebilmek için onu *toplumsal yapı, siyaset ve kültür olmak üzere* üç temel alana böler.

3

Sanayi Öncesi Toplum, Sanayi Toplumu ve Sanayi Sonrası Toplum

Daha önce de belirtildiği gibi, Bell'in *sanayi sonrası toplum kuramı* sanayi öncesi toplumdaki, sanayi toplumuna, oradan da sanayi sonrası topluma geçişle ilgili bir toplumsal değişim kuramıdır. **Sanayi öncesi toplumda** genel olarak doğadan kaynakları dönüştürmeye dayalı bir uğraş ve mücadele söz konusudur. Sosyolojide yaygın olarak kabul edilen şekilde sanayi öncesi toplum avcı-toplayıcı toplum ve tarım toplumu olarak ayrıştırılarak tanımlanmaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümünün olduğu bu toplum tipinde ekonomik etkinliklerde birincil sektör meslekleri ve endüstrileri (avcılık, yiyecek arama, çiftçilik, balık tutma, maden çıkarma, ormancılık) hâkimdir. Sanayi toplumunda çok önemli bir yer tutan enerji üretimi ve kullanımı, makine teknolojisi ile rasyonel bir şekilde birleştirildiğinde ortaya çıkan üretim artışı, verimlilik ve kâr bu toplumun en çarpıcı özelliğidir. Bell'e göre üç önemli sosyolojik sorun ortaya çıkmaktadır.

İlk olarak, “bilimsel ve teknolojik devrim işçi sınıfı tarafından yapılamayacağına göre, o halde gelecekteki toplumda işçi sınıfının rolü ne olacaktır? *İkincisi*, yeni toplumun tabakalaşma sistemi kaçınılmaz olarak profesyonel ve teknik sınıfların hakimiyetini vurgulayacaktır; ve *üçüncüsünde* gelecekteki toplumda bilimsel ustalığın üretilmesi ve sürdürülmesi yüksek düzeyde eğitim görmüş bir araştırma elitinin ve onları destekleyecek geniş bir teknik kadronun varlığını gerektirecektir” Önceki toplumlarla karşılaştırıldığında sanayi sonrası toplumun en önemli ve ilk özelliklerinden biri üretim biçiminin farklılaşmasıdır. Bu yeni toplum yapısını karakterize eden en önemli unsurlardan biri artık imalat sanayi üretiminin başlıca üretim olmamasıdır. Sanayi-sonrası toplum yeni teknik seçkinler yaratarak toplumun sınıf yapısını yeniden biçimlendirmektedir. Sanayi sonrası toplumda dikkat çeken en önemli özelliklerden bir diğeri bilginin kazandığı önemdir.

ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİ KURAMLARI

Tablo 1.1
Endüstriyel ve Post-
Endüstriyel
Toplumun
Karşılaştırılması

Kaynak: Kivisto,
2008, s. 56

	Endüstriyel	Post Endüstriyel
Temel kaynak	Makineler	Bilgi
Temel kurum	Şirketler	Üniversite
Temel karar vericiler	Tüccarlar	Profesyonel/uzman
Gücün temeli	Mülkiyet	Bilgi/beceri
Politikanın rolü	Laissez-faire (Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler)	Devlet/Anonim ortaklık

Bell post-endüstriyel toplum tipinin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Endüstriyel açıdan - mal üretiminden hizmet ekonomisine geçiş.
- Mesleki açıdan - mavi yakalı endüstriyel mesleklerden beyaz yakalı profesyonel ve teknik konumlara, işçi sınıfı ağırlıklı bir toplumdaki orta sınıf topluma geçiş.
- Politik açıdan - politikacılar ve işadamlarından oluşan geleneksel güç yapısına meydan okuyabilecek yeni bir bilgi sınıfının yaratılması.
- Kültürel açıdan - ilerlemenin ve politika-oluşturmanın asıl kaynağı olarak teorik bilginin merkezi konumu.
- İdeolojik açıdan - teknolojinin kontrolü ve teknolojik değerlendirmeye dayalı bir gelecek yönelimi

Daniel Bell sanayi sonrası toplum kavramına ilişkin ilk toplu değerlendirmesini yaptığı iki makalesinde (1967) o günün toplumsal koşullarında toplumun üretim yapısında, yönetim anlayışında, karar alma mekanizmalarında yaşanan değişimleri ve sonuçlarını açıklamaktadır. Bell analizi boyunca toplumsal yapı olarak tanımladığı teknolojik alanın post-endüstriyel olabileceğini iddia eder. 'Post-endüstriyel toplum' kavramı, merkezde teorik bilginin yer aldığı, yeni teknolojinin, ekonomik büyümenin ve toplumsal tabakalaşmanın bu teorik bilgi ekseninde etrafında örgütlendiği bir yapıdır. Waters'a göre Daniel Bell, Weber'in bürokratik yönetici sınıfına dair ideal tipin boyutlarında kullandığı metodolojiye öykünerek, ideal tip benzeri bir kurgu ile sanayi sonrası toplumu 5 açıdan değerlendirmektedir:

- **Hizmet ekonomisinin oluşumu:** Teknolojinin gelişmesi ile birlikte toplumun ekonomik ve teknolojik yapısı da değişmektedir. Daha etkin, verimli ve kazançlı teknikler ve üretim sistemleri, daha az etkin ve kârlı olanların yerini almaktadır. Sanayi sonrası toplumun ilk ve en önemli özelliği işgücünün çoğunluğunun artık tarım ya da imalat sanayi ile ilgisinin azalmasıdır; ancak ticaret, finans, ulaşım, sağlık, dinlenme, araştırma, eğitim ve yönetim gibi hizmetlerde yer almaktadır .
- **Profesyonel ve teknik sınıfın üstünlüğü:** Bell, sanayi sonrası toplumda üniversiteyi yüksek öğrenim gerektiren profesyonel ve teknik mesleklerin toplumda çoğunluğu oluşturmasında egemen olacağını ifade etmektedir. Bu çerçevede bilimadamları ve mühendisler birlikte "bilgi sınıfı" nı oluşturacaklar ve varlıklı burjuvazi ile yer değiştireceklerdir .
- **Teknolojinin planlanması:** Teorik bilginin gelişmesi teknolojik önkestimde bulunmayı olanaklı hale getirmektedir. Bu durum, ileriye doğru değerlendirmelerin, riskleri, maliyetleri ve avantajları içerecek şekilde değişimin planlanmasıdır.
- **Yeni entelektüel teknolojinin yükselişi:** Teknolojinin fiziksel, araçlarla ya da makinelerle işi olan, alışılmadık anlamlarının karşısında, "insanlararası oyun"u model alabilen, kişinin sezgiden bağımsız bir şekilde karar alabilmesine olanak tanıyan, soyut sembollerin sistemi olarak "entelektüel teknoloji" düşüncesini ileri sürmektedir. Bu anlamda bilgisayar fiziksel bir teknolojik araç olarak düşünülebilir ancak yazılım, bir entelektüel teknoloji ürünü olarak

istatistiksel ve mantıksal olarak bilgisayara veri olarak girilen formüllerdir. Sanayi sonrası toplumun bilginin yoğun olarak kullanıldığı bir toplumsal formasyon olarak organize edilmiştir. Bilgisayar “entelektüel teknoloji”nin aletidir. Sanayi sonrası toplumun iki temel özelliği bulunmaktadır:

Bilim ve akıl yürütmeye dayalı değerlerin rolünün toplumun temel kurumsal gereksinimleri olarak öne çıkması.

- **Kararların daha teknik bir nitelik kazanması**, böylece de bilimcilerin ve ekonomistlerin (yani profesyonel mesleklerin) politik sürecin içine daha doğrudan girmeleri

Sanayi Sonrası Toplumların Genel Karakteristikleri

Veysel Bozkurt (2010) sanayi sonrası topluma ilişkin belirgin özelliklerini Daniel Bell ve diğer sanayi sonrası toplum kuramcıları olan Alain Touraine ve Masuda'nın yaklaşımlarını da kapsayacak biçimde şu başlıklar altında değerlendirmiştir:

- 1) **Ekonomik yapıdaki dönüşüm**
- 2) **Yükselen yeni sınıflar**
- 3) **Bilginin artan rolü**
- 4) **Enformasyon teknolojileri**
- 5) **Sanayi sonrası toplumun diğer karakteristikleri**

1. **Ekonomik yapıdaki dönüşümler:** Ekonomik yapıdaki en belirgin dönüşüm malların üretiminden hizmetlerin üretimine yönelik yaşanan değişimdir. Sanayi sonrası toplumda hizmetlerin üretiminde artışın gözlendiği alanlar “eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi insani hizmetler, bilgisayar, sistem analizi ve bilimsel araştırma ve geliştirme gibi mesleki hizmetler olarak karşımıza çıkmaktadır”.

2. **Yükselen yeni sınıflar:** Sanayi sonrası toplumdaki en önemli sınıf “bilgi sınıfı”dır. Üniversiteler, uzmanlık alanları ve idari teşkilatın gelişmesi sonucunda ortaya çıkan “yeni bir entelijansiya” yani “bilgi sınıfı” önem kazanmıştır.

3. **Bilginin artan rolü:** Sanayi sonrası toplumun yeni paradigması teorik bilgidir.

4. **Enformasyon teknolojileri:** Enformasyon teknolojisi sanayi sonrası toplumun ortaya çıkışında etkili olan bir etmendir. Enformasyon teknolojilerinin bilimsel ve toplumsal olarak hayatlarımıza girişi toplumsal ilişkilerin, toplumsal rollerin değişiminde çok önemli role sahiptir.

5. **Sanayi sonrası toplumun diğer karakteristikleri:** Sanayi sonrası toplumda geleneksel işçi hareketlerinin zayıfladığı, toplumsal sınıfların parçalılığının artışı sonucu işçi hareketlerinin de parçalı bir karakter kazandığı gözlemlenmektedir. Ayrıca gönüllü toplumsal hizmetlerin ve gönüllü kuruluşların sivil vatandaşlık ilkesi ekseninde yeni toplumsallıklar ve bu çerçevede yeni toplumsal hareketler geliştirdikleri de görülmektedir.

Kültür

Bell'in sosyolojisinde kültür en önemli alanlardan birisini oluşturmaktadır. Post-endüstriyel toplumun ekonomik meselelere odaklı toplumsal yapısında rasyonalite ve verimliliğe yönelik bir ilgi hâkimken kültürel alanda irrasyonel, kendini gerçekleştirme ve tatmin etme ilkeleri hâkimdir. Bell, böylesi bir kültürün verimliliğin ve rasyonalitenin egemen olduğu bir toplumsal yapıya aykırı düştüğünü savunur ve bu noktada irrasyonel ve hedonistik düşüncelerle ilişkilendirdiği post-modernizmi eleştirir.

SANAYİ SONRASI TOPLUM TEORİSİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Bell sadece en tepedeki yapılarla ilgilenir. Yeni bilgiden, yeni bir yönetici elitten bahseder; toplumun bütün değer sisteminin değişip değişmediği meselesi ile ilgilenmez. Sanayileşme-sonrası toplum kavramını ciddiye almak için bu meselenin de ele alınması gerekir.

Örneğin, sanayileşme beraberinde aileye ilişkin ciddi dönüşümleri getirmiştir. Aileyle ilgili en belirgin dönüşüm, sanayileşmenin iş ve aile arasındaki bağı bütünüyle değiştirmesinde gözlemlenir. Bell'in ilgisi daha önce de söylediğimiz gibi en tepedeki yapıların dönüşümüne yönelik bir ilgi. İmalata dayalı üretimin yerini hizmete dayalı bir ekonominin aldığı bu yeni ekonomik yapıda, Bell, mavi-yakalıların ekonomideki ağırlığı azalırken beyaz-yakalıların işgücü içindeki etkinliğinin belirgin bir biçimde arttığını iddia etmekte. Sanayi sonrası toplum teorisine yöneltilen eleştirilerin odak noktası "sınıfsal eşitsizliğin kalıcılığı, sınıf çatışması, ekonomik kaynakların birkaç elde yoğunlaşması, beyaz yakalı işlerin vasıfsız niteliği ve tüm mesleklerde profesyonelleşme normunun sulandırılmasıdır".

Bu Özetin tamamını, Çıkmış Sorularını, Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/cagdas-sosyoloji-kuramlari-ady212u?search=SOS301U>